

II. Давня українська література

Тема 6. Григорій Сковорода (1722 - 1794)

Творчість видатного українського мислителя-гуманіста, письменника, просвітителя Г. Сковороди є яскравою сторінкою у житті нашого народу. У його творах відобразилися світогляд, спосіб мислення, жива душа українців.

Твори Григорія Сковороди:

- Збірка ліричних поезій «Сад божественних пісень» уміщує 30 творів таких жанрів: пейзажні вірші; романи, які увійшли до рукописних збірок народних пісень; панегірики, оди, пісні;

- книга «Байки харківські»;

- філософські трактати («Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу» та ін.);

- притчі.

У своїх творах Г. Сковорода оспівував природу України, працюючих людей, висміював панівну верхівку, проголосив людину та її волю найвищою цінністю, розвинув ідеї демократизму та гуманізму, єднання людини з природою, вніс у літературу нові теми й образи. На думку письменника-філософа, джерело справжнього щастя - творча праця за природними нахилами; істинна сутність людини - у працелюбстві, у пошуках шляху до «всенародного щастя».

«Всякому місту — звичай і права»

(Із збірки «Сад божественних пісень»)

У вірші «Всякому місту — звичай і права» письменник виступає проти соціальної несправедливості, існуючої бюрократичної системи, що принижує людську гідність:

Панські Петро для чинів тре кутки,

Федір-купець обдурити прудкий,

Той зводить дім свій на людський манір,

Інший гендлює, візьми перевір!

Поезія відбиває історію тогочасного суспільства. Образом Петра автор розкриває психологію новонародженого лакузи, який морально вироджується. Він, замість того, щоб боротися за волю, свідомо спрямовує свою діяльність «для чинів».

Саме кріпосницький устрій зруйнував усталену мораль. На той час певна категорія людей плазувала та обтирала кутки панські, щоб мати «тепле місце».

Це створило психологію селянина: виробило такі негативні риси характеру, як прислужництво, холуйство, безпринципність, самозбереження ціною життя інших.

Твір є гострою сатирою на верхівку суспільства того часу: купців, чиновників, поміщиків, які задовольняли свої примхи:

Той безперервно стягає поля,

Сей іноземних заводить телят.

Ті на ловецтво готують собак,

В сих дім, як вулик, гуде від гуляк...

Не оминув поет і юриста, який закони повертав так, як було вигідно йому: він збагачувався на хабарях.

Отже, Сковорода висміював корінні вади тогочасного суспільного життя. Це картина звичаїв другої половини XVIII ст.

Ця пісня є вершиною поезії Сковороди, бо, засуджуючи експлуаторське суспільство, відповідає настроям і почуванням народу.

Викриваючи експлуаторів, показуючи їх жорстокість, паразитизм, нецтво, брутальність, лицемірство, письменник приходять до висновку, що сучасне йому суспільство - це жахливий світ виснажливої праці трудового люду і паразитизму експлуаторів.

«Бджола та Шершень»

Григорій Сковорода не лише талановитий поет-лірик, а й видатний байкар. На думку Сковороди: «Відтворити істину й висловити критичне ставлення до суспільних явищ — таке завдання і призначення байки». Тому майже всі його байки - це зображення глибокої істини в простих життєвих сюжетах за допомогою сатири.

Г. Сковорода завжди вважав, що кожна людина повинна працювати за своїми здібностями, наголошував, що нема нічого гіршого, ніж хворіти думками. А найкращими ліками проти цієї хвороби є «сродна праця». Мислитель закликає людей пізнавати самих себе, адже шлях до щастя лежить через самопізнання своїх здібностей і нахилів до певного виду діяльності. Ці погляди він висловив у байці «Бджола і Шершень» (збірка «Байки харківські»), де Бджола — це мудра людина, «що у своєму ділі працює». Вона збирає мед, бо, власне, народжена для цього. Для Неї саме збирання меду — «незрівнянно більша радість від споживання його». Цього ніяк не може збагнути Шершень. І тому відразу можна зрозуміти, що Шершень - це уособлення паразитів, які звикли жити за рахунок інших.

Ідея байки: праця повинна стати природною потребою для кожного.

Важливим є положення Сковороди про корисність і почесність будь-якої праці, професії, головне, щоб вона відповідала покликанню людини і приносила користь суспільству. Успіх у діяльності людини зумовлюється не лише її здібностями, а й такими якостями, як працьовитість, терплячість, вміння володіти собою, поміркованість, доброчесність, справедливість, доброзичливість, вдячність, бадьорість духу, а також гуманізм та милосердя. Г.С. Сковорода писав: «Ми створимо світ кращий. В майбутній Україні бачу все нове: нових людей, нове творіння і нову славу».

«De libertate» («Про свободу») 1757

Жанр: громадянська лірика.

Тема: вияв громадянської мужності поета в період посилення кріпацтва, оспівуючи волю як найбільше багатство людини.

Ідея: ушляхення Богдана Хмельницького, народного героя, який присвятив своє життя боротьбі за волю і щастя українського народу; утвердження свободи людини як найвищої суспільної цінності. .

Основна думка: свобода - найвище благо суспільства та багатство людини; тільки за умови отримання волі людина почуватиме себе щасливою; ніяке золото не замінить «вольности».

Ідейний зміст твору.

Поезія починається спокійним філософським міркуванням про те, що являє собою воля, яка її цінність:

«Що є свобода? Добро в ній яке?»

Кажуть, неначе воно золотє.

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши це злото,

Проти свободи воно лиш болото».

Дуже показовим є прославлення в цьому вірші Богдана Хмельницького як «батька вольности», як вірного сина українського народу. Поет закінчує твір словами:

«О, якби в дурні мені не пошитись,

Щоб без свободи не міг я лишитись.

Слава навіки буде з тобою,

Вольності отче, Богдане-герою!»

Таким чином, найбільшою радістю, яка повинна належати людині, є її свобода. Подібний лозунг за часів поступового наступу кріпосництва був дуже своєчасним і завбачливим. У протиставленні золота і свободи, на думку Г. Сковороди, перемагає свобода. І уособленням вільної людини, яка змогла подарувати надію на волю українцям, є Б. Хмельницький, якого і славить митець у цій поезії.